

TEME OBČE ZGODOVINE

1. Francoska revolucija

Francoska revolucija ima več pomenov. Za Francijo pomeni konec fevdalne dobe in začetek liberalizma, torej meščanske dobe. Poleg tega ima tudi pomemben vpliv na dogajanje v Evropi.

Furet meni, da je francoska revolucija trajala 10 let, medtem ko Norman Davis pod francosko revolucijo šteje tudi Napoleona, torej do leta 1815.

Francija je bila pred revolucijo na zunaj hegemon evropske politike, na znotraj pa zelo nazadnjaška. Od 1774 vlada Ludvik 16., izrazito šibek kralj, ki mu ob odporu privilegiranih stanov spodletijo poskusi, da bi reformiral zadolženo državo. Opozicija plemstva in višje duhovščine, ki se nista hotela odpovedati svojim privilegijem (neplačevanje davkov), se je povezala z meščanstvom, ki je s kritiko absolutne monarhije skušalo doseči svojo družbeno in politično enakopravnost. 5. maja 1789 kralj v Versaillesu skliče t. i. generalne stanove, kjer se pretrga zveza med aristokracijo in meščanstvom, buržoazija namreč zahteva, naj se glasuje po glavah in ne tradicionalno po stanovih, ker bi jih postavilo v boljši položaj. Privilegiranci to zavrnejo.

Prva faza (1789 – 1792) liberalna faza (parlamentarna monarhija)

Predstavniki tretjega stanu se 20. junija 1789 okličejo za narodno skupščino, edino zastopstvo francoskega ljudstva, in se v nasprotju s kraljevo prošnjo zavežejo, da se ne razidejo, dokler ne dajo Franciji ustave. Ta nepokorščina kralju pomeni začetek revolucije.

Množica francoskega ljudstva se je 14. julija 1789 z naskokom na Bastiljo vzdignila proti absolutizmu, s kmečkimi upori pa proti fevdalnemu redu na deželi. Kralj se je zbal in potrdil novo revolucionarno pariško mestno upravo. Ob kmečkih nemirih revolucionarji ustanovijo narodno gardo, tako da kralj izgubi tudi poveljstvo nad vojsko.

Narodna skupščina je na zasedanju med 4. in 11. avgustom odpravila vse privilegije plemstva. Katoliška cerkev je potisnjena v zasebno sfero, brez privilegijev. Novo državo so osnovali na deklaraciji o človekovih pravicah, v kateri so bile izražene pravice človeka kot človeka in kot državljana. Vsi državljani so enaki (svoboda, enotnost, bratstvo).

Medtem, ko se skupščina posvetuje o ustavi, se v njej izoblikujeta tudi obe najpomembnejši stranki. Žirondisti in montajardi, ki so del zunajparlamentarne skupine jakobincev.

Septembra 1791 Francija dobi ustavo. Francija postane parlamentarna monarhija, z razdelitvijo oblasti. Zakonodajno oblast ima parlament, sodna je v rokah voljenih sodnikov. Kralj je po

novem »kralj Francozov« in ne več »Kralj Francije«, vodi zunanjo politiko in je poveljnik vojske.

Od 1791 do 1793 se je težišče sil, ki so gnale politični razvoj naprej, stalno prestavljalo od umirjene meščanske sredine (žirondisti) k radikalno-demokratični levici (jakobinci), ki se je opirala na ljudske množice.

Druga faza (1792 – 1794) obdobje republike

Po vzpostavitvi republike, ki je odmevala v tujini, pride do neodobravanja absolutistov v drugih državah, predvsem Avstriji in Prusiji. Ko se ti državi, predvsem na pritiske francoskih emigrantov, izrečeta proti revolucionarjem in za kralja, žirondisti hočejo vojno. Kralj je v imenu skupščine napovedal vojno Avstriji. Ko so se čete odpravile proti Franciji, so prusi zagrozili s strašnim poplačilom, če se kralju kaj zgodi.

To je zelo razburilo francoske množice. 10. avgusta 1792 so vdrli v kraljevo rezidenco in zajeli kralja in njegovo družino. To pomeni konec ustave in konec monarhije. Nacionalni konvent, ki je nadomestil razpuščeno narodno skupščino, odpravi monarhijo in razglasi republiko. Zunanji pritiski so bili po zmagi francozev pri Valmyju odbiti.

Proces proti kralju se je končal z njegovo usmrtitvijo januarja 1793.

Poleti 1793 jakobinci pod Robespierrom zmagajo v konventu in prevzamejo oblast v državi. Začne se razdobje Dantonovega terorja 1793/94. Jakobinci skoncentrirajo vso oblast v glavni organ, Odbor za javno blaginjo, ki ima diktatorska pooblastila in vodi neusmiljen boj proti rojalistom in zmernim republikancem. Tako odpravijo tropartitno oblast, ki je bila velik dosežek evropske misli. Dokončno odpravijo tudi fevdalne obveznosti, kmetje dobijo zemljo brez odškodnine, so politično in ekonomsko neodvisni. Proti poklicnim vojskam zunanjih sovražnikov, zdaj je Francija ogrožena iz vseh strani, so mobilizirali narod s splošnim vpoklicem vseh za orožje zmožnih.

Tretja faza (1794 – 1799) padec diktature

Julija 1794 ebertisti (skrajno krilo jakobincev) strmoglavijo in usmrtijo Robespiera in njegove privrženca, na oblast pridejo desničarji, predvsem iz vrst velike buržoazije. Poletu 1795 dobi Francija novo ustavo, ki je zelo podobna prejšnji, saj je še vedno liberalna.

Izvršna oblast je petčlanski direktorij. Zakonodajna skupščina je dvodomni svet petstotih, voljen po cenzusu. Dediščina revolucije je tako ponovno prešla v roke republikanskega meščanstva.

Novi vladi pomagajo vojaški uspehi proti zunanjim napadalcem. V novih armadah služijo sami mladi, bojaželjni častniki. Povišanja niso odvisna več od rodu, ampak od zaslug v boju.

Nasprotne najemniške vojske so bile izurjene za frontalne spopade, medtem ko se je francoska

vojska bojevala v razkropljenem razporedu, izkoriščala pokrajino za kritje, ter ni imela težav z oskrbo in taktiko.

Francozi so z nenehnimi nabori uspešno obnavljali svojo vojsko, najpomembnejša pa je bila prednost tega, da so se borili za svojo zemljo, za revolucijo in pridobljeno svobodo. Te ideje so širili povsod kamor so prišli, in povsod so nastajale republike.

Vojaški uspehi so dobivali vedno večjo veljavo, tako da je sčasoma vojska začela diktirati potek revolucije. Tak razvoj je moral pripeljati do tega, da bo o usodi revolucije odločil neki general.

2. Združitev Italije in združitev Nemčije

Italija

Narodna združitev Italije med 1859 in 1871 pravzaprav pomeni odstranitev oblasti tujih vladarjev

Leto 1848/49 je pokazalo, da Italije ne z demokratično revolucijo ne z orožjem italijanskih držav ni mogoče brez tuje pomoči osvoboditi tujega gospodstva in ji dati narodne enotnosti. Zato so zlasti v piemontsko-sardinskem kraljestvu spoznali, da je ta politični cilj mogoče uresničiti samo z izrabljanjem konstelacij politične moči v Evropi.

Italija (Sardinija-Piemont) se je udeležila krimske vojne (1853-56) in pariškega kongresa, s tem se ji je posrečilo italijansko vprašanje narediti za stvar evropske diplomacije. Leta 1859 je Sardinija-Piemont sklenila zaveznitvo s Francijo in s sklicevanjem na njegovo vlogo varuha narodov pridobila Napoleona III. za skupno nasilno vojno proti Avstriji (cilj: Italija naj bi se osvobodila avstrijskega gospodstva). Italijansko narodno gibanje je po avstrijskih porazih zajelo tudi Srednjo Italijo in Cerkveno državo in zahtevalo pripojitev Piemontu-Sardiniji, Napoleon se upre, saj ne želi imeti za sosedo močno državo.

Dobljena je bila Lombardija in kljub nasprotnim določilom züriškega miru so se Toskana, Modena in Parma pridružile Piemontu. Nico in Savojsko so morali odstopiti Franciji kot plačilo za Napoleonovo pomoč, Avstrija pa je obdržala Benečijo.

Leta 1860 je pobuda združevanja prešla k revolucionarnim prostovoljcem italijanskega narodnega junaka Garibaldija, ki je v naglem pohodu s Sicilije proti severu končal gospodstvo tujih Burbonov v kraljevini Neapelj.

Cavour je dobil Napoleonovo privolitev za piemontsko intervencijo proti jugu. Z združitvijo Sicilije in Neaplja s kraljevino Piemont-Sardinijo, ki jo je legitimiralo ljudsko glasovanje, je slednja leta 1861 postala Kraljevina Italija (razen Rima z okolico in Benečije). Nova država je bila urejena kot ustavna monarhija s centralistično upravo (prestonica so Firenze) po francoskem zgledu.

Benečijo z deli slovenskega ozemlja je Italija dobila leta 1866 po "nemški vojni" med Prusijo in Avstrijo. V tej vojni se Italijani postavijo na prusko stran in kljub porazom po pruski zmagi dobijo Benečijo v zahvalo za zavezništvo Prusiji.

Cerkveno državo pa je bilo mogoče dokončno zasesti šele jeseni 1870, potem ko je njen varuh Napoleon po nemško-francoski vojni, v kateri zmagajo Prusi, izginil s političnega odra.

Rim je postal glavno mesto italijanske narodne države, papeževa oblast pa je bila maja 1871 s poroštvnim zakonom, ki ga papež ni priznaval, omejena na Petrovo cerkev ter vatikansko in lateransko palačo.

Nemčija

Rešitev nemškega vprašanja v narodnem duhu je bila zaradi političnih, ideoloških in gospodarsko-družbenih potez in zaradi pomembnosti za celotno Evropo obremenjena z veliko večjimi težavami kot pot k italijanski narodni državi.

V Nemčiji je moral vsak poskus združevanja, ki je prizadeval pravice posameznih držav, računati z odporom ustavno vladajočih nemških knezov, ki so se opirali na deželno samoljubje svojih podložnikov. Tak poskus se je moral neizogibno spoprijeti tudi z zgodovinsko in idejno obremenjenim vprašanjem prusko-avstrijskega dualizma in z vprašanjem določitve mej nemški narodni državi, ki bi s svojim nastankom v vsakem primeru občutno zmotila ravnotežje evropskih sil. Kot nadaljnja obremenitev pa se je pokazala tudi poudarjeno protiliberalna politika Prusije, od katere so mnogi zastopniki liberalnega meščanstva pričakovali združitev

Ustanovitev nemške države pa je bila vendarle predvsem delo konservativnega plemiča Otta von Bismarcka, ki je bil od petdesetih let prepričan, da ima Prusija pravico do vodstva v Nemčiji. Nemške zveze, ki so jo obnovili leta 1850, ni bilo mogoče reformirati tako, da bi bilo enako zadovoljivo ustrezno koristim Prusije in Avstrije, zato se je Bismarck odločil, da reši nemško vprašanje radikalno, brez Avstrije. Poleti 1866 je revolucionarno predlagal, naj se zveza reorganizira na narodni podlagi brez Avstrije in s parlamentom, ki bi izšel iz splošnih volitev. Pride do vojne med Avstrijo in Prusijo, ki je končana s praškim mirom, kjer Avstrija prizna razpust Nemške zveze in nastanek Severnonemške zveze brez Avstrije

To je omogočilo čvrstejšo državno ureditev Nemčije brez Avstrije. Prusija je postala zdaleč najmočnejša posamična nemška država, tako da je imela v Severnonemški zvezi ne samo po njeni ustavi, temveč tudi dejansko prevladujoč položaj.

Narodna povezava Severa z južnonemškimi državami (Bismarck jih poveže leta 1866), predvidena kot možnost v praškem miru, se je začela uresničevati, ko so se te države vojaško in gospodarsko zvezale s Prusijo in Severno Nemčijo.

Po pogodbah s posamičnimi južnonemškimi državami, ki jim je Bismarck popustil in jim dal posebne pravice, je nastalo drugo Nemško cesarstvo. Formalno je bilo to sicer zveza nemških

vladarjev, vendar je imelo narodni značaj, ker je imelo skupen nemški parlament in posebne pravice državne oblasti, ki jih je obvladovala Prusija in jih je bilo mogoče še razširiti.

Nemška država je bila federativna struktura in ustavna monarhija, skrojena po osebni meri državnega kanclerja Bismarcka. Državna oblast, ki ni bila nikomur odgovorna, je imela v njej velike pravice. Ljudstvo, zastopano v parlamentu, pa manjše možnosti kot v zahodnoevropskih narodnih državah.

3. Dva imperialistična tabora in prva svetovna vojna

Imperialistične težnje so glavni vzrok za nastanek vojne. Šest velikih sil: Anglija, Francija, Rusija, Nemčija, Avstro-Ogrska in Italija se borijo za prevlado. Nemčija se gospodarsko in vojaško razvija in prehiti Anglijo, pojavijo se težnje po širitvi ozemlja. Kmalu začne graditi vojno mornarico in želi prevzeti angleški morski monopol. Anglija že zagrozi z vojno. Zaradi imperialističnih nasprotij in nacionalistične propagande pred 1. svetovno vojno pride do povezav med državami. Oblikujeta se dva imperialistična tabora:

- trojna antanta: Anglija , Francija, Rusija
- sveta aliansa (centralne sile): Nemčija, Avstro-Ogrska, Italija

Vojna se začne na Balkanu, kjer Grki, Bolgari, Romuni in Srbi izženejo Turke iz Balkana. Potem se vojno spopadeta Srbija in Bolgarija, kjer zmaga Srbija. Bolgarija se tako priključi centralnim silam, torej, Nemčiji. Tej se pridruži tudi Turčija.

Povod za vojno je atentat na avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, ki so ga izvedli pripadniki gibanja Mlada Bosna. A-O da Srbiji ultimatum. Srbija izpolni vse zahteve, zavrne le avstrijsko preiskavo atentata na srbskem ozemlju. Ker je s tem kršila točko iz ultimata, ji 28. julija 1914 Avstro-Ogrska napove vojno. Srbija želi suverenost, A-O pa se boji preureditve monarhije, ki so si jo želeli Jugoslovanski narodi in so videli oporo v Srbiji.

Najbolj se je na vojo pripravljala Nemčija, ki je imela načrte narejene že leta 1905. Z bliskovito akcijo naj bi premagali Francijo, takoj za tem pa bi napadli Rusijo, za katero so predvidevali, da ne bi mogla hitro vspostaviti odpora.

VOJNA BOJIŠČA:

- Srbija in Črna gora proti A-O (BALKANSKA)
- Francija proti Nemčiji (ZAHODNA)
- Rusija proti Nemčiji in A-O(VZHODNA)

Avstrija in Nemčija sta na svojo stran pridobili Bolgarijo in Makedonijo in s tem zaprli pomorsko pot Rusiji in tako ustavili njeno oskrbovanje. Prav tako sta Srbe, ki so se še uspešno upirali, umaknili na otok Krf. Centralne sile so dobile Srbijo in Albanijo. Na tem ozemlju so odprle fronto pri Solunu, kjer so se spopadle z Francijo in Anglijo, jih premagale in dobile Makedonijo. Preobrat se zgodi, ko Italija z Londonskim Paktom pride na stran antantnih sil. Italija napade A-O in odpre se soška fronta (1915-1917). Pri Kobaridu jih zaustavijo Avstrijci, skupaj za Nemško pomočjo.

Nova orožja so od vojskujočih se strani zahtevali novo taktiko. Uveljavi se pozicijsko vojskovanje. Vsi gospodarski in človeški viri so podrejeni vojskovanju. Države so izražale tudi svojo gospodarsko premoč pri vojskovanju. Sčasoma se je začela kazati izčrpanost držav, najbolj Rusijo, Nemčijo in Avstrijo, manj pa antantne sile, ki imajo rezerve v kolonijah.

Na morskimi bojiščih, kjer je Nemčija s podmornicami vodila totalno vojno in potapljala angleške ladje, so na stran zahodnih zaveznikov leta 1917 prišle ZDA. Tako so zahodni zavezniki dobili veliko pomoč v obliki ljudi in orožja.

Z oktobrsko revolucijo v Rusiji so se začela pogajanja med centralnimi silami in Rusijo o premirju. Lenin se je zbal za uspeh revolucije in pristal na zelo neugodne pogoje za končanje vojne. Odrekel se je Ukrajini in Baltskim državam, Belorusiji in Poljski, pa še vojno odškodnino so morali plačati.

Po vstopu ZDA v vojno, se je zmaga preveshala na stran antantnih sil. Centralne sile so kar po vrsti zaprosile za premirje.

4. Pariška mirovna konferenca in sistem po njej

Zbrali so se predstavniki 25 držav udeleženk vojne. Nemčija ni smela sodelovati, saj je bila označena za edinega krivca vojne. Vodilno besedo so imele zmagovalke (VB, Francija, ZDA in Italija). Osnovni namen je bil podpisati mirovne pogodbe z poraženimi državami. Osrednja osebnost konference je bil ameriški predsednik Woodrow Wilson. Že pred zasedanjem je svoj pogled na povojno ureditev sveta predstavil v 14. točkah (Wilsonove točke). Za Slovence sta bili pomembni 9. (popravek italijanske meje po jasno določenih narodnostnih črtah) in 10. točka (avtonomija za narode znotraj A-O). V 14. točki je Wilson predlagal ustanovitev neke organizacije, ki bi skrbela za ohranjanje miru.

Na pobudo Wilsona so na pariški mirovni konferenci 1919 ustanovili društvo narodov, ki naj bi skrbela za mir in varnost. Vključilo se je 42 držav (ZDA-najmočnejša država, pa so vstop odklonila), društvo je imelo sedež v Ženevi. Društvo narodov se je kasneje izkazalo za nemočno, ker niso smeli uporabljati orožja. Niti enkrat ni odločno posredovalo pri napadalnosti fašističnih sil, ki so si prilaščala tuja ozemlja.

Mirovna pogodba z Nemčijo je bila sklenjena v Versaillesu. Nemčija je izgubila 20 odstotkov svojega ozemlja in 7 milijonov nenemškega prebivalstva. Izgubila Alzacijo in Loreno, ki ju je

znova dobila Francija. Na vzhodu je v korist obnovljene Poljske izgubila večji del zahodne Prusije in Poznanske in manjši del Gornje Šlezije. Za 15 let je morala Nemčija Franciji odstopiti Posarje in demilitarizirati Porenje, kamor je antanta poslala svojo vojsko. Prepovedana ji je bila združitev z Avstrijo. Naložena ji je bila vojna in materialna odškodnina. Prepovedana ji je bila oborožitev in ukinjena splošna vojaška obveznost.

Mirovna pogodba z Avstrijo je bila podpisana v Sant Germainu. Nastala je Češko-Slovaška, Republika Avstrija je zavzemala nemški del A-O. Italija je dobila Tirolsko, leta 1920 pa z Rapalsko pogodbo še Primorsko, Istro, del Koroške in Kranjske. Kraljevina SHS je dobila del A-O, za južni del koroške pa je veljal plebiscid.

Konferenca se je zavzela za neodvisnost narodov pod tujim teritorijem, razorožitev premaganih držav, varovanje narodnih manjšin in kaznovanje vojnih zličincev. S teritorialno ureditvijo, ki jo je določila konferenca, so se začela ponovna nezadovoljstva, katerim je sledil nov svetovni oboroženi spopad.

5. Latentna kriza liberalne demokracije

Obdobje med obema vojnama, torej med leti 1919 in 1939, je bilo obdobje sprememb v političnih silnicah. Oblikovali so se trije tipi političnega prizorišča:

- meščanska parlamentarna demokracija
- fašistični totalitarizem
- socialistični sistem

V državah parlamentarne demokracije pride do političnega poloma meščanskih liberalnih strank, torej konec liberalizma. Tega so zamenjale meščansko-demokratske in konservativne stranke.

V Veliki Britaniji so na oblast leta 1922 prišli konservativci, njihova alternativa je postala laburistična stranka. V Franciji so na volitvah leta 1924 zmagale meščanske leve stranke in socialisti.

V Italiji je bila povojna gospodarska in socialna situacija porazna. To je bilo ugodno okolje za vzpostavljanje sprememb. Situacijo je izkoristil bivši socialist, ki je postal desničar, Benito Mussolini. leta 1922 je s svojo skupino črnosrajčnikov izvedel pohod na Rim. Ko so prišli do Rima, je imel za seboj že 40000 pristašev. Emanuel III. se je zbal in mu ponudil mandat za sestavo vlade. Po prevzemu oblasti je obračunal z opozicijo in vspostavil enostrankarsko vladavino. Poveljeval je italjanski narod, ki naj bi bil naslednik rimskega cesarstva in imel tako vso pravico do Sredozemlja. Načrtno je večal prebivalstvo, saj naj bi bilo italijanov vsaj 70 milijonov, da bi lahko ustvarili imperij. Z Mussolinijem se je začelo fašistično obdobje v Italiji, ki je trajalo od 1922 do 1943. Fašizem je sistem vladanja, za katerega je značilno povzdigovanje naroda nad posameznika, uporaba propagande in tudi sile za obračunavanje z opozicijo, obsežna ekonomska in socialna organizacija... V fašističnem sistemu je zelo trpela slovenska manjšina v Italiji, saj ni bila priznana.

V Nemčiji na volitvah za januarja 1919 je bila ustvarjena weimarska koalicija, ki 11. avgusta sprejme weimarsko ustavo. Država ostane decentralizirana, deželne vlade ohranijo precejšnje kompetence, a pusti nedotaknjeno Prusijo v vsej njeni velikosti (obsega 3/5 površine celotne

države), kar prispeva k stabilnosti države. Zelo razčlenjena je misel o svobodi mnenj in političnem organiziranju, vendar ni preveč posrečeno spojena z idejo o politični odgovornosti. Ta pomanjkljivost dopušča možnost razraščanja ekstremnim protiparlamentarnim in protidemokratskim strankam za njihovo razkrojevalno politiko. Ustava uvede izjemen položaj predsednika države, ki naj bi pomagal h krepitvi države, izvoljen je bil z direktnim ljudskim glasovanjem in neodvisen od parlamenta. Imel je pravico imenovati in razreševati kanclerja, razpuščati parlament, razglašati izjemno stanje in vladati z zasilnimi ukrepi. Prvi predsednik je bil Ebert.

Leto 1923 je Nemčiji prineslo hudo gospodarsko in politično krizo. Velika inflacija leta 1922 je Nemčiji onemogočila redno plačevanje vojnih reparacij državam antante, zato Francozi vojaško zasedejo Porurje. Konec leta 1923 v Nemčiji zaustavijo inflacijo in znova vzpostavijo stabilno valuto, desnica pa hudo gospodarsko stisko izrabi za rovarjenje proti vladi. Maloštevilna nacionalsocialistična delavska stranka Nemčije, ki jo je 1919 ustanovil Adolf Hitler novembra 1923 poskusi speljati puč in se polastiti oblasti. Bavarska vlada in vojska puč zatreta in to gibanje za nekaj let skoraj zamre. Hitler je zaprt, v zaporu napiše Mein Kampf.

Po Ebertovi smrti leta 1925 postane predsednik weimarske Nemčije bivši maršal Hindenburg, ki na začetku sicer upošteva ustavo in republiko, v poznejših usodnih trenutkih pa je bil opora desnice in je po svoje usodno pomagal, da je bila Weimarska republika poražena. Velika gospodarska kriza je imela v Nemčiji posebno hude posledice. Nemška industrija, ki je večidel slonela na tujih posojilih, se je znašla pred pomanjkanjem kapitala, stečaji in velikansko brezposelnostjo

To je bilo ozadje politične krize, ki se je zaradi nestabilnosti demokracije hitro razraščala. Rast nacistične stranke, ki z velekapitalom rešuje gospodarsko krizo.

Hitler je 31. januarja 1933 postal nemški kancler, po tem ko se socialisti in komunisti niso uspeli dogovoriti za koalicio, s katero bi lahko onemogočili Hitlerjev prevzem oblasti. V obdobju svoje vlade, je Hitler uprizarjal gonjo proti komunistom (požig Haustaga), proti židom (kristalna noč).

Hitlerjeva politika je slonela na ideji o veliki Nemčiji, v katero je potrebno vključiti vse, ki imajo nemško kri. Uveljavil je teorijo o arijski nadržani, ki jo kvarijo Židi, Slovani, Romi, invalidi in homoseksualci. Pomemben del Hitlerjeve politike je antisemitizem. Židje naj bi bili, poleg komunistov, poglaviti krivci za slabo življenje »pravih Nemcev«. Vse te njegove ideje so pripeljale do grozot druge svetovne vojne.

6. Sovražniki liberalne demokracije – boljševizem, fašizem in nacizem

Sovražniki liberalne demokracije so totalitarni sistemi. To so nacizem, fašizem in boljševizem.

Socialistični sovjetski sistem, ki je zrasel iz zmagovite oktobrske revolucije v Rusiji, je bil v družbenopolitičnem razvoju sveta nekaj popolnoma novega. Praktična zmaga Leninove modifikacije marksizma in revolucije ter iz nje rojenega sovjetskega sistema je povzročila v svetovnem marksističnem delavskem gibanju razcep v dve popolnoma ločeni struji: komunistična struja, ki je skušala v svetu izpeljati Leninovo revolucionarno zamisel in socialdemokratska struja, ki je zavračala Leninov koncept in se zavzemala za parlamentarno reformno pot k socializmu. Prešibkemu komunizmu se ni posrečila idealna zamisel o svetovni oz. evropski socialistični revoluciji. Sovjetska Rusija je med dvema vojnama tako ostala edina država na svetu, v kateri sta zmagali socialistična revolucija in diktatura proletariata. Osnovni značilnosti socialističnega družbenega sistema sta družbena lastnina nad produkcijskimi sredstvi in nominalna oblast delovnih ljudi oz. diktatura proletariata.

Boljševiki so uvedli centraliziran enopartijski sistem. Začelo se je obdobje vojnega komunizma, kar pomeni, da je bilo večino gospodarskih silnic usmerjenih v obnovo rdeče armade. Kmetijstvo in glavni državni aparati so bili podržavljeni. Sistem je celo hotel ukiniti denar pri določenih blagovnih menjavah. Ta politika je pripeljala do uporov, ki so jih boljševiki praviloma zatrli. Spet so krožile ideje o sodelovanju eserov v partiji, zato so boljševiki spremenili gospodarski sistem. Uvedli so novo ekonomsko politiko (NEP), kjer so razvijali tržne odnose in s tem zainteresirali proizvajalce. Po drugi strani pa so hoteli ukiniti privatno lastnino pomembnih panog in jo podržaviti. Izboljšali so položaj kmetov. NEP je naletela na številne kritike, saj naj bi se oddaljevala od socialistične ideje.

Leta 1922 boljševiki proglasijo federativno sovjetsko zvezno državo ZSSR. Tvorile so jo posamezne sovjetske republike, katerim je bila priznana pravica za samoodločbo narodov. Združevala jih je centralistično urejena boljševiška stranka. Po Leninovi smrti pride na oblast trojka: Zinojev, Kamenjev, Stalin. Vedno bolj samosvoje vlada Stalin, ki prevzame oblast in ponovno uvede vojni komunizem, ter izvede čistke proti nasprotnikom partije. Uvede plansko gospodarstvo, kar pomeni, da je poskušal v pretežno agrarno državo vpeljati industrializacijo. Kolektivizira in modernizira kmetijstvo, ukine NEP in uvede vojni komunizem.

Fašistični tip se pojavi _____, kjer se _____
. Nosilci tega gibanja so _____, ki nasprotujejo
, kot tudi _____.

Okrepljen fašizem se pojavi v treh državah: _____, _____, _____. Te države so z _____, kot so pričakovale, ali pa so bile _____
. V takih razmerah se pojavi gibanje, ki je naskok na oblast videlo v povezovanju z elitami in se zavzemalo za avtoritarno državno ureditev, ki temelji na medsebojni solidarnosti in privatni lastnini.

Fašizem je _____ in _____
usmerjal v _____ in razvil _____
Veliko kapitala je _____.

7. Oktobrska revolucija

Oktobrska socialisticna revolucija v Rusiji ima dvojen pomen: neposredno je vplivala na potek vojne, še večji pomen pa ima zaradi tega, kar se je po njeni zmagi v Rusiji začel nov družbeni razvoj.

Revolucionarno dogajanje se je začelo marca 1917, ko je nezadovoljna liberalna buržoazija strmoglavila carja in avtorski režim, ki ga je dolžila za neuspehe v vojni. Buržoazija je ustanovila svojo zacasno vlado, v kateri so bili socialni revolucionarji (eserji, stranka malomeščanstva in podeželskih srednjih slojev) ter menjševiki (delavska stranka). Začasna vlada je bila za nadaljevanje vojne kljub izčrpanosti dežele.

Lenin, ki se je aprila vrnil iz izgnanstva, se je z boljševiki zavzel za nadaljevanje revolucije in za odstranitev zacasne vlade, namesto katere naj oblast prevzamejo sovjeti. V sovjetih pa so zaenkrat imeli vecino menjševiki in eserji. ker zacasna vlada ni izpolnila obljub, so se zacele delavske množice in vojaki nagibati k boljševikom. Le-ti so jeseni dobili vecino in se na Leninovo zahtevo oktobra z oboroženo akcijo polastili oblasti. Oboroženi delavci, rdecegardisti, so 7. novembra pripravili policiji odpor in obladali vse javne ustanove v Petrogradu ter aretiralo zacasno vlado. Isto noc se je začel v Petrogradu 2. kongres sovjetov, na katerem so bili boljševiki skupaj z levimi eserji v vecini. Kongres ustanovi svojo vlado – svet ljudskih komisarjev z Leninom na celu – in sprejme odlok o zemlji in odlok o miru.

V naslednjih dneh je revolucija zmagala v Moskvi in se širila na podeželje. Konec novembra je na volitvah večino dobila stranka podeželja, eserji, zato je boljševikom grozila odstranitev z oblasti.

8. Novembrska revolucija

Novembrska revolucija v Nemčiji se je začela 3.11.1918 z upori mornarjev in je zajela delavstvo v večih nemških mestih ter zahtevala republiko. Revolucija je morala družbeno dvigniti delavski razred na to mesto, ki mu je pripadalo v tako industrializirani družbi. Vodilna politična sila je bila socialdemokratska stranka Nemcije (SPD), ki je zagovarjala reformni prehod v socializem (na čelu je Ebert). Najprej revolucija zmagala v Münchnu, do 9.11. je zrasla moč delavskih svetov tudi v Berlinu in ta dan je SPD pozvala delavstvo na generalni štrajk. Oblast so socialdemokrati nameravali izvajati preko demokratično izvoljenega parlamenta. Temu pa nasprotuje revolucionarna struja Spartakova zveza, ki jo vodita Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht. Številčno je sicer šibka, toda njeni pristaši so aktivni. Podobno kot boljševiki so trdili, da oblast pripada delavstvu, ki naj jo izvaja preko delavskih in vojaških svetov, ne pa parlamenta. Nekje na sredi je bila stranka neodvisnih socialistov (USPD), ki so se marca odcepili od SPD. Njihovi

voditelji so bili za oblast delavskih svetov in za demokratični parlament. Bili so precej močni, toda neenotni.

Pogledi večinskih socialistov in Spartaka so bili že tako vsaksebi, da je moral odločiti medsebojni spopad. Večinski socialisti so torej imeli oblast v svojih rokah in izpeljevali program dekomkratične parlamentarne republike. Spartak je pozval delavstvo, naj zruši Eberta, vendar je imel premalo vpliva; tako Ebert zmaga na vsenemškem kongresu svetov, ki je zasedal v Berlinu od 16. do 20.12. in sklenil ustvariti parlamentarno republiko. Spartak tudi z demonstracijami ne uspe zrušiti Ebertove vlade. 5.1.1919 spartakovci in neodvisni priredijo velike demonstracije, začnejo se oboroženi spopadi, kjer sta ubita Luxemburg in Liebknecht in revolucija je 12. in 13.1.1919 poražena.

9. Boljševiška diktatura

Boljševiki izhajajo iz marksistične predstave, a v družbo priključijo nov sloj – *profesionalne revolucionarje*.

- Princip »demokratskega« centralizma
- Vse v družbi se bo uravnavalo skozi politiko
- Marksistična le ideologija, boljševizem je drugače oblika totalitarizma(ni politične konkurence) = diktatura politične elite, ne proletariata

Lenin je s svojimi boljševiki v izgnanstvu v Švici zbiral mednarodno delavsko levico in propagiral svetovno proletarsko revolucijo. Aprila se vrne v Rusijo, se zavzame za nadaljevanje revolucije in za odstavitev začasne vlade, namesto katere naj vso oblast prevzamejo sovjeti (odbori ali sveti po tovarnah, mestnih četrtih, tudi vojaških organizacijah). To so tako imenovane aprilске teze – konkreten komunistični program, izrazito utopičen.

Boljševiki jeseni dobijo večino v petrograjskem in moskovskem sovjetu, v sovjetih nekaterih vojaških enot se na Leninovo zahtevo sklone, da se boljševiki z oboroženo akcijo (puč) polastijo oblasti – sledi oktobrska revolucija. Lenin je obljubil, da bo izvedel volitve. Na volitvah so boljševiki izgubili, ampak niso želeli sestopiti iz oblasti, saj naj bi parlament predstavljal meščansko družbo, katero pa je Rusija presešla in ji lahko vladajo sovjeti.

Večina zgodovinarjev se strinja, da boljševiki niso poznali drugega načina kot nasilje, da bi se obdržali na oblasti, saj so na vrhuncu njihove priljubljenosti dobili na volitvah le četrtno vseh glasov. Masovne stavke ruskih delavcev so bile zatrite brez milosti. Boljševiki so imeli za sovražnike vse od buržuazije, kmetov, lastnikov zamlje do intelektualcev. Sami so se imeli za predstavnike industrijskih delavcev, čeprav so te predstavljali v tistem času le 1-2% procenta prebivalstva le 5,3% od teh pa jih je pripadalo boljševikom.

Za ohranitev dosežkov revolucije nastopi tako imenovano obdobje rdečega terorja. Namen rdečega terorja je bil boj proti sovražnikom revolucije, ker naj bi bili sovražniki ljudstva, to gibanje na bi postavilo na oblast proletarjat. Večina ljudi je bila usmrčena na podlagi tega kar so bili ter kaj so mislili, in ne kaj so naredili. Največ usmrtitev je izvršila ČEKA- tajna policija.

Prvi, ki je naznanil pričetek obdobja rdečega terorja je bil časopis Krasnaya Gazeta. Opozarjali so, da bo vsak, ki bo vsaj malo nasprotoval Sovjetskemu režimu nemudoma aretiran in poslan v koncentracijsko taborišče.

Po ocenah nekaterih zgodovinarjev naj bi Čeka v letih delovanja skupno pobila približno 280.000 ljudi, polovica jih je bila usmrčenih, druga polovica pa jih je umrla med zatiranji uporov.

10. Kako je Bernstein revidiral Marxa?

Bernsteinov nauk iz leta 1899, v katerem Eduard Bernstein revidira nekatera poglavitna izhodišča marksizma v 4ih točkah:

- Marx postavi materialistično filozofijo, Bernstein pa kot filozofsko osnovo vzame Kantovo etiko in kriticizem
- Ne moremo znanstveno dokazati, da se kapitalizem mora zrušiti (srednji razred se je ohranil, delavstvu gre na boljše), ne moremo znanstveno dokazati ekonomske nujnosti socializma
- V družbo vpelje faktor etike – socializma se ne more znanstveno dokazati, socialisti ostajamo iz etičnih pobud; socializem je etična ideja, ki jo bo delavstvo uresničilo z moralnoetičnim izpoolnjevanjem, ne pa z razrednim bojem in revolucijo. (Cilj ni nič, gibanje k cilju je vse!)
- V socializem moramo priti po evolutivni poti z reformami, ne pa z revolucijo in diktaturo proletariata

11. Španska državljanska vojna

Od leta 1918 je v Španiji teoretično vladala parlamentarna monarhija, praktično pa vlada in parlament nista zastopala najpomembnejših in najštevilnejših družbenih slojev. Delavci in kmetje so bili odrinjeni na politično obrobje. Najbolj so se našli v idejah socializma in anarhizma, predvsem v sindikatih. Na volitvah 1936 zmaga ljudskofrontni blok levih strank podpirajo jih anarhisti. Nova vlada je takoj začela s vzpostavljanjem demokratičnega okolja.

Desnica je bila s spremembami nezadovoljna, prizadevala si je za avtoritarno konservativno državo. Ustanovili so svojo milico in julija 1936 izvedli puč s podporo oficirjev. Pučisti so povsod naleteli na organiziran odpor delavstva. Vlada je kmalu razdelila orožje civilnemu prebivalstvu in državljanska vojna se je začela.

Španija se je v geografsko razdelila na dva dela: na tistega, kjer so zmagali pučisti in na tistega, ki je ostal lojalen republikanski vladi. To je predstavljalo dve tretjini ozemlja. Pučisti so nato skušali razširiti svoje ozemlje z vojaškimi operacijami.

Pučisti so takoj na začetku pokazali, da jim gre za obrambo privilegijev armade, zemljiških veleposestnikov, velekapitala in cerkve. Vodja postane septembra 1936 konservativni general Franco.

Puč je sprostil tudi socialno revolucijo s strani anarhistov in levih socialistov. To je bila najobsežnejša in najbolj uspešna »spontana socialistična revolucija od spodaj«, kar jih je bilo do tedaj. Ta revolucija je bila prva dejanska alternativa boljševiški oktobrski revoluciji in je nosila mnoge občudovanja vredne poteze – marsikje je vladala do tedaj nepoznana skrb za človeško dostojanstvo, svobodo in prizadevanje za socialno enakost.

Najbolj so si za vzpostavitev reda prizadevali španski komunisti. Zavzemali so se za ukinitvev vseh revolucionarnih dosežkov iz poletja 1936 in po kominternskih navodilih zagovarjali samo antifašistični boj. V republikanski Španiji so si postopoma pridobivali vpliv kot ljudje izredne dejavnosti in discipline, kot tisti, ki posredujejo pomoč Sovjetske zveze, edine države, ki je pošiljala republiki orožje in inštruktorje

V zadnjih mesecih leta 1936 so bili delavski oboroženi odredi vključeni v redno republikansko vojsko. Komunisti so prevzeli vodstvo pri povratku k liberalno-demokratični vladi iz časa pred vojno, nastopili so proti vsem revolucionarnim levičarjem. Komunistično likvidiranje anarhistov in trockistov je slabilo revolucijo in odporno silo republike proti nacionalistom. Republikanski tabor je bil ob takšnem razvoju zapisan porazu, rešiti ga ni mogla niti pomoč mednarodnih brigad, prostovoljcev-antifašistov, ki so prihajali v Španijo. V času njihove največje moči jih je bilo okoli 35 tisoč in med njimi so prevladovali komunisti. Zahodne demokracije so s svojo nevtralnostjo republiki bolj škodovale kot koristile, fašistični sili pa sta od vsega začetka podpirali Franca z vojsko in tudi politično veliko pripomogli k njegovemu uspehu.

12. Hladna vojna

Pojem hladna vojna označuje obdobje stalnih ideoloških napetosti med dvema blokokoma, na katera se razdeli svet po drugi svetovni vojni, torej zahodnega, kapitalističnega, v katerem imajo glavno vlogo ZDA, in vzhodnega, komunističnega, kjer ima prevlado Sovjetska zveza. Zaznamujejo ga oboroževalna tekma in številni lokalni vojaški spopadi.

Po koncu vojne v Evropi je v nemškem Potsdamu poteklo zadnje vrhunsko srečanje protifašistične koalicije, ki se ga udeležijo Truman (Roosevelt umre), Churchill (ki ga kmalu zamenja Atlee) in Stalin. Že na konferenci v Moskvi je bilo dogovorjeno, da bodo krivca za vojno primerno kaznovali, v Potsdamu pa so samo še potrdili sklepe, ki so jih sprejeli že pred tem na Jalti: Nemčijo so razdelili na štiri okupacijske cone (SZ, ZDA, VB, Francija) ter se dogovorili o popolni denacifikaciji in demilitarizaciji.

Marca 1946 je imel Churchill znamenit govor, v katerem je naznanil, da se je na Evropo od baltkoa do Trsta spustila železna zavesa (delitev na V in Z blok).

K poslabšanju odnosov med zmagovalkami so pripomogla tudi nerešena povojna vprašanja:

Nemško vprašanje: zavezniki so Nemčijo (in Berlin) razdelili na 4 okupacijske cone. Zahodne velesile so svoj prostor počasi organizirale v enoten gospodarski in leta 1949 v enoten politični prostor (ZRN). SZ pa je v odgovor ustanovila NDR.

Avstrija: obnovljena v predvojnih mejah in razdeljena na 4 okupacijske cone. Leta 1955 ji je bila z državno pogodbo vrnjena suverenost, a je morala ostati nevtralna.

Trst: sporno vprašanje med Italijo in Jugoslavijo

Na vzhodu so pod komunistično oblastjo SZ začele nastajati države ljudske demokracije, t.j. države na prehodu iz kapitalizma v socializem (Jugoslavija, Rmuniija, Bolgarija, Madžarska, Albanija, Češkoslovaška, Poljska in Vzhodna Nemčija). Zahod (ZDA) je na širjene komunizma odreagirala s Trumanovo doktrino, katere cilj je bil zavarovati zahodno demokracijo in ameriški vpliv v Evropi. Poseben del te doktrine je bil Marshallov načrt, ki je predvideval finančno in gospodarsko podporo za vse države, ki so se čutile ogrožene od komunizma.

Stalin je reagiral z ustanovitvijo Informbiroja, zveze komunističnih partij socialističnih držav ter italijanske in francoske. Začelo se je gospodarsko in politično povezovanje držav. Zahodne so leta 1949 ustanovile NATO (Severnoatlantska obrambna zveza) in 1958 Evropsko gospodarsko skupnost, vzhod pa 1949 SEV (Svet za vzajemno gospodarsko pomoč) in 1955 Varšavsko zvezo, ki so jo sestavljale socialistične države. Vedno bolj se je zaostrovala tudi oboroževalna vojna. Rusi so 1949 izdelali svojo atomsko bombo, nato Američani 1952 vodikovo, ki ji je čez eno let sledila še ruska.

Hladna vojna se je poleg povezovanja znotraj blokov, politični izoliranosti med blokoma in oboroževalni tekmi kazala tudi v lokalnih krizah po vsem svetu. Na bližnjem vzhodu je tako palestinsko vprašanje in sueška kriza, kjer bloka zastopata nasprotna stališča. Podobno je bilo tudi v korejski in vietnamski vojni.

Vrhunec napetosti je hladna vojna doživela med kubansko atomsko krizo, ko je SZ čelela na Kubi postaviti jedrske rakete, usmerjene na ZDA. Zaradi strahu pred škodo, ki bi jo utegnili povzročiti jedrska vojna, se zadeve začnejo počasi umirjati, potekati začnejo pogovori med V in Z, simbolično se vojna zaključila s padcem berlinskega zidu 1989.

13. Znanost, tehnologija in gospodarstvo po drugi svetovni vojni

Po vojni pride do »tretje industrijske revolucije«. Zaradi oboroževalne tekme se močno poveča vlaganje držav v znanost. Kar privede do številnih pomembnih odkritij. Ugotovitev o deljivosti atoma omogoči izdelavo jedrske in vodikove bombe. V Bellovem inštitutu izumijo tranzistor, ki omogoči razvoj računalniške tehnologije. Pomembna postane proizvodnje potrošnih dobrin, zlasti avtomobilska industrija. Izumijo TV in razvijejo radio.

Pomembno je odkrivenje vesolja: 1957 Rusi pošlejo v vesolje prvi umetni satelit (Sputnik), 1961 v vesolje poleti prvi človek (Gagarin), 1969 Američanom uspe pristati na Luni.

Pri naravoslonih vedah močno napredujeta genetika in medicina. Z odkrivenjem novih antibiotikov in cepiv začnejo zdraviti in preperečeveti številne bolezni. Barnardu kot prvemu uspe presaditev srca.

Družboslovne vede bolj stagnirajo, razen psihologije in sociologije, iz katerih se začne zelo hitro razvijati komunikologija. Razvije se tudi ekonomija.

Na gospodarskem področju pride do združevanja držav v gospodarske skupnosti, ker prinese nepredek. Tu je najpomembnejša Evropska gospodarska skupnost, ki pripomore k povečanju trgovine v Evropi. Govorimo lahko tudi o nemškem gospodarskem čudežu, ki se nanaša na bliskovit razvoj Nemčije po drugi svetovni vojni. Gospodarski vzpon se je nakazoval že leta 1948, ko so se zahodne sile odločile, da združijo svoje okupacijske cone v enoten prostor. Začela je pritekati ameriška pomoč. Po vzpostavitvi državne samostojnosti (ZRN) so zahodne sile prenehale ovirati nemški gospodarski razvoj, kar je dokončno odprlo pot nemškemu gospodarskemu čudežu – izredno hitremu dvigu Nemčije in njenemu povratku med največje gospodarske sile sveta.

14. Razvoj demokracije v zahodni Evropi

Po drugi svetovni vojni se je zahodna Evropa začela demokratizirati z visokim tempom. Zahod je bil že sicer bolj svoboden, demokratičen, tehnološko bolj napreden, kar je posledica tega, da se sistem ni zamnjel in je šel organsko naprej. Demokracijo pa so morale po vojni na novo ustvariti države, ki so pred oz. med vojno imele totalitarni način vladanja.

V zahodnoevropskih državah so prevladovali trije politični bloki: socialisti, konzervativci in liberalci. Kljub ideološkim razlikam so se v temeljnih ustavnih načelih strinjali, zato jim je uspelo poiskati konsenz, ki je temeljil na osebni svobodi in demokraciji.

V Franciji je po osvoboditvi oblast prevzel De Gaulle, vendar je moral kmalu odstopiti. Sledili so konflikti med političnimi strujami in obračunavanje s komunisti, osvobajanje kolonij pa je Francijo skoraj potisnilo v državljansko vojno. V 50ih ja znova nastopil De Gaulle in rešil večino problemov, z ustavo 1958 pa je nastala peta republika, ki se je kljub težavam obdržala do danes.

V Nemčiji (ZRN) so pri oblikovanju ustave iz leta 1949 sodelovali vsi trije politični tabori, v pomoč pa jim je bila ameriška ustava (osebne pravice, tripartitna oblast, neodvisno sodstvo...). Stalin leta 1952 ponudi svojo cono v združitve pod pogojem, da tudi na zahodu dovolijo svobodno komunistično dejavnost, vendar Adenauer zavrne ponudbo. Konec 60ih se Nemčija srečuje z gospodarskimi težavami, 1969 pa naredijo vlado velike koalicije, ko jo sestavljajo socialdemokrati in konzervativci, nato pa od leta 1979 vladajo socialdemokrati (Brandt, Schmidt). Tudi NDR se je začela spreminjati v državo.

V Italiji prevladujeta 2 velika politična bloka, demokristjani in komunisti, kljub ideološkemu nasprotju med strankama pa parlament funkcionira.

15. Vzpon in padec komunizma

Komunizem je družbeni sistem, ki si ga je prvi zamislil Karl Marx. V praksi ga je urešničevali začel Lenin, nadaljeval pa Stalin. Iz SZ se je komunizem razširil po večini evropskih držav v obliki komunističnih partij, po drugi svetovni vojni pa se je uveljeval kot državna ureditev v vseh državah vzhodnega bloka (SZ, Poljska, Češkoslovaška, Madžarska, Jugoslavija, Romunija, Bolgarija, Albanija, NDR) ter na Kitajskem in v nekaterih državah tretjega sveta.

Komunizem se je prvič udeležil v oktobrski revoluciji, ko so boljševiki prevzeli oblast v Rusiji. Ustanovili so Zvezo sovjetskih socialističnih republik, kasneje Sovjetsko zvezo. Po prvi svetovni vojni so zahodne države veliko energije namenile preprečevanju širjenja komunizma na zahod. Do druge svetovne vojne v Evropi ni bilo nobene komunistične države. Po drugi svetovni vojni, ko je na strani zmagovalcev bila tudi SZ, je pod svoje okrilje vzela celotno vzhodno Evropo, kjer so vse države sprejele komunizem. Malo po drugi svetovni vojni je komunizem uvedla tudi Kitajska, Severna Koreja, Vietnam, Kuba in še nekaj držav. Vrhunec je komunizem doživljal med hladno vojno, ko je bil komunistični vzhodni blok zelo močan.

Komunizem je začel krizo doživljati v Sovjetski zvezi, kjer se je gospodarski in socialni položaj zelo poslabšal. Zato so začeli nekakšno prenovo, pod predsednikom Hruščevom, ki je zaradi spora s Kitajsko kasneje odstavljen. Ponovno so se pokazale potrebe po reformi med predsedovanjem Gorbačova. Reforma ne uspe, Gorbačov je zaprt. Nasledi ga Jelcin, ki preoblikuje SZ v ohlapno skupnost 12 držav, Rusija se razglasi za federacijo, ostale države bivše SZ pa ustanavljajo svoje države. Komunizem se počasi zlomi tudi v ostalih vzhodnoevropskih državah. Simbolično je delitve konec, ko pade berlinski zid.

Danes je na svetu še nekaj komunističnih držav. Najmočnejša je Kitajska, ki doživlja gospodarski vzpon. Tu so še Kuba, Severna Koreja, Vietnam...

16. Razpad Sovjetske zveze in vzhodnega bloka

Že v sporu SZ z Jugoslavijo postane jasno, da Stalinov način vladanja ne ustreza Leninovim zamislim. Po njegovi smrti leta 1953 oblast prevzame Nikita Hruščev ter začne z destalinizacijo: odpravljenjem kulta Stalinove osebnosti in drugačnimi prijemi v gospodarstvu in kmetijstvu. Namesto diktature proletariata razglasi državo narodov, v procesu odjuge (liberalizacije družbenih odnosov) pa so izpustili številne politične zapornike, razpustili taborišča in omejili deportacije.

Zaradi spora s Kitajsko, ki se ni strinjala z novo strategijo SZ je bil Hruščev odstavljen. V 50ih in 60h je SZ zadušila vse poskuse osamosvojitve ali notranjepolitične demokratizacije v sovjetskih državah (vstaja v Budimpešti, Praška pomlad). 1985 oblast prevzame Gorbačov, ki zaradi izčrpanosti države začne izvajati reforme (perestojka), kar naleti na pozitiven odnos v svetu, državni aparat pa spremembam nasprotuje. Obrne se na javnost, začne se glasnost (delovanje državnih teles na očeh javnosti). Zradi mlačnosti pri izvajanju reforme ne uspejo, Gorbačov je zaprt. Nadomesti ga Jelcin, ki mu kasneje pomaga znova na oblast, vendar za kratek čas – SZ razpade na ohlapno Skupnost 12 držav, Rusija se razglasi za federacijo, pri ostalih državah bivše ZSSR pa se začne nastajanje novih nacionalnih držav.

Na Madžarskem se partija sama ukine, nadomesti jo nova socialistična partija. Na Poljskem so pod vodstvom sindikata Solidarnost 1989 organizirane prve svobodne volitve. V NDR se komunizem konča s padcem berlinskega zidu leta 1989. Na Češkoslovaškem po demonstracijah 1989 dobijo novo vlado, iz katere so komunisti večinoma odstranjeni, predsednik postane Vaclav Havel. V Romuniji izvedejo svobodne volitve po usmrtni Ceausescuja, podobno v Bolgariji. Do dokončnega zloma SZ in s tem V bloka je prišlo 9. decembra 1991.